

TARBIYANING MILLIY QADRIYATLARI VA JAHON TAJRIBASI: UYG‘UNLIK MUAMMOLARI

Akmalova Nafosat Muminovna

Navoiy davlat universiteti

Annotatsiya

Ushbu maqola O‘zbekistonda milliy tarbiya qadriyatlari bilan jahon ta’lim tajribalarini uyg‘unlashtirish imkoniyatlari va muammolarini tadqiq qiladi. Tadqiqotda milliy kimlikni saqlash, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash va madaniy merosni tiklash masalalari zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish zarurligi ko‘rib chiqilgan. Maqolada O‘zbekistonning vatanparvarlik tarbiyasi, islomiy qadriyatlar va jadidchilik an’analari 21-asr ko‘nikmalari (tanqidiy fikrlash, kreativlik, hamkorlik) va inklyuziv ta’lim kabi global tendentsiyalar bilan qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari an’anaviy jamoaviy qadriyatlar bilan G‘arbning individualistik ta’lim modellari o‘rtasidagi ziddiyatlarni aniqlab, ularni bartaraf etish yo‘llarini taklif qiladi. Xususan, mahalliy va global amaliyotlarni sintez qilish, o‘qituvchilarni qayta tayyorlash va o‘quv dasturlarini modernizatsiyalash kabi choralar samarali bo‘lishi mumkinligi ko‘rsatib berilgan. Xulosa qilib, O‘zbekiston boy madaniy merosi bilan innovatsion ta’lim usullarini uyg‘unlashtirish orqali yoshlarni global dunyoga tayyorlash va bir vaqtning o‘zida milliy o‘zligini saqlab qolish mumkinligi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar

Milliy tarbiya, jahon ta’lim tajribasi, globalizatsiya, ma’naviy qadriyatlar, vatanparvarlik, 21-asr ko‘nikmalari, ta’lim islohoti, jadidchilik, madaniy meros, pedagogik innovatsiyalar.

Kirish

Zamonaviy dunyoda globalizatsiya jarayonlari tezlashgani bilan milliy qadriyatlarni saqlash va jahon ta'lim standartlariga moslashish o'rtasidagi muvozanat muhim dolzarb masalaga aylanmoqda. Tarbiya – nafaqat bilimlar o'tkazish, balki milliy kimlikni shakllantirish, madaniy merosni saqlash va global dunyoda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonidir. Ushbu maqolada O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida milliy tarbiyaning an'anaviy qadriyatlari bilan jahon ta'limining zamonaviy tendentsiyalarini uyg'unlashtirish imkoniyatlari va muammolari tahlil qilinadi.

1. Milliy tarbiyaning asosiy qadriyatlari

Milliy tarbiya konsepsiyasi har bir xalqning tarixi, diniy e'tiqodi, madaniyati va ijtimoiy normalariga asoslanadi. O'zbekiston kontekstida quyidagi jihatlar ustun hisoblanadi, Mustaqillik davrida O'zbekistonda milliy tarbiyaning asosiy yo'nalishlaridan biri yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usi va milliy g'ururni shakllantirishdan iborat. Buning uchun quyidagi choralar amalga oshirilmoqda. Tarixiy shaxslar va qahramonlarning namunalari orqali yoshlarga milliy qadriyatlar o'rgatiladi. Masalan, Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Alisher Navoiy kabi buyuk ajdodlarning hayoti va qahramonliklari tarix darslarida, adabiyotda va madaniy tadbirlarda keng yoritiladi. "Yoshlar – kelajagimiz" konsepsiyasi doirasida maktablarda vatanparvarlik mavzusida maxsus darslar, she'riyat kechalari, "Vatan tuyg'usi" loyihalari o'tkaziladi. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi – "Vatanparvar" lagerlari, harbiy sport musobaqalari, chegara qo'shinlari bilan uchrashuvlar tashkil etiladi. Biroq, bugungi kunda yoshlarning global dunyoga qiziqishi ortgani sababli, milliy g'ururni saqlab qolish va zamonaviy ta'lim bilan uyg'unlashtirish muhim muammo hisoblanadi.

Diniy va axloqiy qadriyatlar – ma'naviy tarbiyaning poydevori hisoblanadi. O'zbekiston jamiyatida tarbiyaning muhim jihati – axloqiy qadriyatlarni

shakllantirish bo‘lib, bunda Islom madaniyatining universal tamoyillari asosiy o‘rinni egallaydi. Insonparvarlik va mehmondo‘stlik – “Mehmon – Allohning mehmoni” kabi milliy-ma’naviy iboralar bolalarga erta yoshdan o‘rgatiladi. Maktablarda “Odobnoma” darslari, xayriya aksiyalari, mehmonxona madaniyati haqida treninglar o‘tkaziladi. Kattalarga hurmat va oilaviy qadriyatlar – O‘zbek oilasida ota-onalarga, katta avlodga nisbatan e‘zoz tuyg‘usi kuchli. “Ota-onam – mening birinchi ustozim” kabi loyihalar orqali oilaviy an‘analar mustahkamlanadi. Halollik va adolat – Islom ta’limotida ta’kidlangan halol mehnat, adolatli munosabat kabi tamoyillar maktab va mahalla tarbiya tizimida aks etadi.

Zamonaviy sharoitda, ayniqsa internet va ijtimoiy tarmoqlar ta’siri ostida, yoshlarning axloqiy qadriyatlarga munosabati o‘zgarib bormoqda. Shu sababli, diniy-ma’naviy tarbiyani zamonaviy usullar bilan o‘tkazish zarur. Jadidchilik merosi – zamonaviy pedagogikaga ilhom manbaidir. 20-asr boshlarida Markaziy Osiyoda rivoj topgan Jadidchilik harakati bugungi kunda ham O‘zbekiston ta’lim tizimida o‘z aksini topmoqda. Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari – Ushbu kitobda bolalarga yaxshi xulq-atvor, mehnatsevarlik, ilm o‘rganish muhimligi haqida qadriyatlar bayon qilingan. Hozirgi kunda maktablarda “Axloq darslari”da Avloniy g‘oyalaridan foydalaniladi. Munavvar qorining ma’rifatparvarlik g‘oyalari – U ta’limda an’anaviy usullarni isloh qilib, mantiqiy fikrlash, mustaqil qarashlarni shakllantirishni targ‘ib qilgan. Zamonaviy maktablarda “Munavvar qori uslubi” asosida interfaol darslar o‘tkazish tajribasi olib borilmoqda. Jadidchilik va zamonaviy ta’lim sintezi – Bugungi kunda O‘zbekistonda jadid mutafakkirlarining g‘oyalari yangi ta’lim standartlariga moslashtirilmoqda. Masalan, “Istedod” maktablarida an’anaviy bilimlar bilan birga innovatsion yondashuvlar qo‘llaniladi.

Ijtimoiy-madaniy jihatlar: oilaviy qadriyatlar va madaniy merosning tarbiyaviy ahamiyati kattadir. O‘zbekiston jamiyatida oilaviy qadriyatlar milliy

tarbiyaning asosiy tayanchlaridan biridir. O'zbek oilasining o'ziga xos xususiyati – avlodlararo bog'liqlik va uyg'unlikdir. Katta avlod (bobo-buvilar, ota-onalar) bolalarning tarbiyasida faol ishtirok etadi, ularning tajribasi va donoligi yangi avlodga uzatiladi. Bu an'ana bolalarda kattalarga hurmat, mas'uliyat hissi va oilaviy qadriyatlarni qadrlash kabi fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi. Nikoh va oila qurishga nisbatan mas'uliyatli munosabat ham O'zbek madaniyatining ajralmas qismidir. Yosh avlodga erta yoshdan oilaviy barqarorlik, er-xotin o'rtasidagi hurmat, farzandlarni voyaga yetkazishdagi umumiy javobgarlik tushunchalari targ'ib qilinadi. "Oila – jamiyat poydevori" tamoyili asosida maktablarda oilaviy qadriyatlarga bag'ishlangan maxusi darslar, ota-onalar bilan uchrashuvlar o'tkaziladi.

Madaniy meros esa milliy tarbiyaning yana bir muhim qismidir. Xalq og'zaki ijodi (ertaklar, maqollar, dostonlar), an'anaviy san'at turlari (xalq cholg'ulari, kashtachilik, amaliy san'at), milliy bayramlar (Navro'z, Mustaqillik kuni) bolalarda milliy g'urur tuyg'usini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Maktab va mahalla darajasida o'tkaziladigan "O'zbek milliy kiyimlari defileyi", "Xalq qo'shiqlari festivali" kabi tadbirlar yoshlarga milliy madaniyatni o'rganish va qadrlash imkoniyatini beradi. Zamonaviy sharoitda global ta'sirlar o'sib borayotgan bo'lsa-da, O'zbekiston o'zining boy madaniy merosini saqlab qolish va uni yangi avlodga yetkazish bo'yicha izchil siyosat olib bormoqda. Maktab dasturlariga milliy madaniyatga oid yangi fanlar qo'shilmoqda, bolalar bog'chalardan boshlab milliy an'analar bilan tanishmoqda. Bu jarayon milliy o'zligini saqlab, bir vaqtning o'zida zamonaviy dunyoga moslashish imkoniyatini beradi.

Jahon tarbiyasi tajribasining asosiy tendentsiyalari

Zamonaviy dunyoda ta'lim tizimlari global rivojlanish tendentsiyalariga mos ravishda tubdan o'zgarib bormoqda. XXI asr ta'limining asosiy yo'nalishlaridan

biri **"21-asr ko'nikmalari"** konsepsiyasidir. Bu tamoyillar asosan AQSh, Yevropa va rivojlangan Osiyo mamlakatlari ta'lim tizimlarida qo'llaniladi.

Kritik fikrlash va kreativlik bugungi kunda standart testlardan ko'ra ustuvor ahamiyatga ega. Masalan, Finlandiya ta'lim tizimida bolalarga tayyor javoblarni eslab qolish emas, balki muammolarni mustaqil hal qilish usullarini o'rgatish ustuvor hisoblanadi. AQShning ko'pgina innovatsion maktablarida "Design Thinking" kabi kreativ yechimlarni ishlab chiqish metodlari qo'llaniladi.

Kommunikatsiya va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish esa zamonaviy ta'limning yana bir muhim jihatidir. Shvetsiya va Daniya maktablarida guruh loyihalari orqali o'quvchilarda jamoa ishi qobiliyati va ijtimoiy moslashuvchanlikni shakllantirishga alohida e'tibor beriladi.

Ta'lim sohasidagi ikkinchi muhim tendentsiya **inklyuziv va demokratik ta'lim** tamoyillaridir. BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) doirasida "Barcha uchun sifatli ta'lim" g'oyasi jahon miqyosida qo'llab-quvvatlanmoqda. Kanadada barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish uchun individual yondashuv asosida maxsus dasturlar ishlab chiqilgan.

Fuqarolik tarbiyasi esa zamonaviy jamiyat uchun muhim yo'nalish hisoblanadi. Yaponiyada bolalarga erta yoshdan ekologik mas'uliyat, tinchlik va global hamjihatlik tamoyillari o'rgatiladi. Germaniyada esa demokratik qadriyatlar va fuqarolik jamiyatining tamoyillari maxsus "Politik bildung" fanlari orqali o'rgatiladi.

Ushbu global tendentsiyalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim nafaqat bilim berish, balki butun shaxsni shakllantirish, unga yangi dunyoda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni egallashga yordam berishga qaratilgan.

Milliy va jahon tarbiyasini uyg'unlashtirishdagi muammolar va yechimlar

Qarama-qarshiliklar va to'rsiqlar

Milliy va global ta'lim tizimlarini uyg'unlashtirish jarayonida bir qator murakkabliklar yuzaga keladi. Eng asosiy muammo an'ana va modernizatsiya o'rtasidagi ziddiyatdir. G'arb ta'limida individual yondashuv, shaxsiy erkinlik va tanlov ozodligi ustuvor bo'lsa, O'zbekiston an'alarida jamoat manfaatlarini shaxs ustiga qo'yish, kollektiv fikrlash keng tarqalgan. Masalan, AQSh maktablarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undash ba'zan O'zbekiston oilalarida "katta gapiga quloq solish" tamoyili bilan to'qnashadi.

Ikkinchi muhim muammo – ta'lim metodlaridagi tub farq. Finlandiya yoki Singapur kabi mamlakatlarda interfaol metodlar (munozaralar, loyihalar, STEM-tadqiqotlar) asosiy o'rin tutsa, O'zbekistonda hali ham an'anaviy "o'qituvchi markaziy" modeli ustunlik qiladi. Bu esa o'quvchilarda kreativlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishni qiyinlashtiradi.

Yechimlar va istiqbolli yo'nalishlar

1. Sintez modelini joriy etish Singapur tajribasidan o'rganib, milliy qadriyatlarni saqlab, g'arb texnologiyalarini moslashtirish mumkin.

- a) An'anaviy "hushmuomala" darslarini zamonaviy kommunikatsiya ko'nikmalari bilan birlashtirish
- b) Diniy-ma'naviy tarbiyani global fuqarolik tushunchalari bilan uyg'unlashtirish

2. O'qituvchilarni qayta tayyorlash Xalqaro standartlar (IB, Cambridge) bo'yicha malakalarni oshirish uchun:

- a) O'qituvchilar uchun xalqaro sertifikatli dasturlarni keng joriy etish
- b) Maktablararo almashinuv dasturlarini faollashtirish

2. O'quv dasturlarini integratsiyalash mavjud fanlarni yangicha yondashuvlar bilan boyitish:

- a) "Vatanparvarlik" darslariga global madaniyatlar haqida modullar qo'shish
- b) Informatika fanida mahalliy dasturchilarning yutuqlarini ko'rsatish
- c) Tabiiy fanlarda O'zbekiston olimlarining hissasini ta'kidlash

3. Infratuzilmani modernizatsiyalash

- a) "Smart maktab" loyihalarini kengaytirish
- b) Qishloq maktablariga zamonaviy resurslarni yetkazish
- c) Onlayn ta'lim platformalarini ishlab chiqish

Xulosa: Milliy qadriyatlar va global ta'lim uyg'unligi – kelajagimiz kaliti

O'zbekiston uchun milliy tarbiya qadriyatlari bilan jahon ta'lim standartlarini uyg'unlashtirish – zamon talabi hisoblanadi. Tarixiy an'analarimiz, diniy-ma'naviy merosimiz va oilaviy qadriyatlarimizni saqlab qolgan holda, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llash orqali yoshlarni global raqobatbardosh shaxslar qilib tarbiyalash mumkin. Buning uchun o'qituvchilarning malakasini oshirish, ta'lim metodlarini innovatsion usullar bilan boyitish va mamlakatimizga xos bo'lgan sintez modelini ishlab chiqish zarur. Jadidchilar an'analaridan ilhomlanib, 21-asr ko'nikmalarini o'rgatish, shu bilan birga milliy kimligimizni mustahkamlash – ta'lim tizimimizning ustuvor yo'nalishi bo'lishi kerak. Yagona hal yo'li – an'ana va zamonaviylik o'rtasida muvozanatli yondashuvni topishdir. Bunda davlat, ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyatning hamkorligi muhim rol

o'ynaydi. Faqatgina izchillik va tizimli ishlar natijasida biz kelajak avlodni dunyoviy bilim va milliy ma'naviyat bilan qurollantirishga muvaffaq bo'lamiz.

Adabiyotlar

1. Avloniy, A. (1915). *Turkiy guliston yoxud axloq*. Toshkent.
2. UNESCO (2021). *Global Education Monitoring Report 2021*.
3. To'xtaxo'jayeva, M. (2020). Zamonaviy ta'limda milliy qadriyatlar. *Pedagogika jurnali*, 4(12), 45-50.
4. Nishonova, S. (2019). *Jadidchilik va zamonaviy pedagogika*. Toshkent: Ma'naviyat.
5. OECD (2018). *The Future of Education and Skills: Education 2030*.
6. Qosimova, Z. (2021). Finlandiya ta'lim tizimi: O'zbekiston uchun saboq. *Ta'lim va innovatsiyalar*, 3(5), 12-18.
7. Karimov, I. (1997). *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: O'zbekiston.
8. Mirziyoyev, Sh. (2021). *Yangi O'zbekiston ta'lim strategiyasi*. Toshkent: O'qituvchi.
9. Schleicher, A. (2018). **World Class: How to Build a 21st-Century School System**. OECD Publishing.
10. G'ulomov, A. (2022). *Global ta'lim tendentsiyalari va O'zbekiston*. Toshkent: Akadernashr.
11. Robinson, K. (2015). *Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education*. Penguin Books.
12. Yusupova, D. (2020). *Milliy tarbiya: an'ana va zamonaviylik*. Toshkent: Sharq.

13. Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. The Free Press.
14. PISA (2018). *OECD Programme for International Student Assessment Results*.
15. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
16. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni (2020). “*Ta’lim to‘g‘risida*”. Lex.uz.
17. Hasanboyev, J. (2017). *Pedagogik innovatsiyalar*. Toshkent: Nihol.
18. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum.
19. Bloom, B.S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives*. Longman.
20. To‘lqinov, B. (2023). *Ta’limda Singapur modeli*. Toshkent: Yangi asr avlodi.